

ILMGA BAXSHIDA UMR. USTOZ IBROHIM HAQQULNI XOTIRLAB

Xodjayeva Aziza Amrilloevna
Jondor tuman 1 - son kasb - hunar maktabi
ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi

Ibrohim Haqqulov — filologiya fanlari doktori, professor, „Mehnat faxriysi“ II darajali ko'krak nishoni sohibi, O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasi a'zosi, o'zbek adabiyotshunosligining rivojlanishiga munosib hissa qo'shgan va o'zbek adabiyoti namunalarini yangicha tahlil va talqinda tadqiq etgan olim. Ibrohim Haqqul o'zbek adabiyoti, ilmu fani dargohida mutlaq o'z o'rni va mavqeiga ega bo'lgan fidoyi allomalardan. O'zbekistonda tanqid, adabiyotshunoslik, ayniqsa, tasavvuf sohalarini Ibrohim Haqqul faoliyatisiz tasavvur etish mumkin emas.

Ibrohim Haqqul butun ongli faoliyatini, ko'z nuri, sog'ligi, kunduzlari va kechalari, bayramlari va ta'tillarini o'z Vatani, o'z xalqi va millati uchun qurbon qilgan shuuri uyg'oq, vijdoni dardlik shaxsdir. U faqat O'zbekiston ziyolilari muhitida emas, balki Turkiya, Ozarbayjon ilmu ma'rifat ahli orasida ham katta obro'ga ega. Uning bu obro'-e'tibori nafaqat ilmiy-ijodiy faoliyati, balki o'z ijtimoiy qarashlarida, o'z haqiqatlarida sobit turgan matonatli shaxs ekani tufayli hamdir. San'atkor shoir Muhammad Rahmon yozganidek, to'g'ri va sog'lom bir e'tiqodda sobit turuvchi inson asli harakatdagi insondir.

1949-yilning 28-martida ziyoli oilasida tug'ilgan Ibrohim Haqqul avval o'rta maktabni, 1970-yilda esa Buxoro davlat pedagogika institutini tamomlagan. 1970-1972-yillarda u "Shofirkon haqiqati" gazetasida bo'lim boshlig'i va muharrir vazifalarida ishlagan. Ibrohim Haqqulning adabiyotshunos sifatidagi "Navoiy va Mavlono Ashraf", "Daryo kabi hamisha uyg'oq..." kabi ilk maqolalari shu gazetada bosilgan. Olim 1972-yildan Toshkentdagi Alisher Navoiy nomidagi Til va adabiyot institutida ishlay boshlagan va umrining oxirigacha bu dargoh bilan aloqasini uzmagan – so'nggi yigirma yildan ko'proq vaqt mobaynida u institutdagi "O'zbek adabiyoti tarixi" bo'limiga mudirlik qilgan. 1976-yilda "O'zbek adabiyotida ruboiy" mavzusida kandidatlik dissertatsiyasini himoya qilgan Ibrohim Haqqul oradan qariyb 20 yil o'tgach, aniqrog'i, 1995-yilda "O'zbek tasavvuf she'riyatining shakllanishi va taraqqiyoti" mavzusidagi dissertatsiya himoyasidan so'ng filologiya fanlari doktori unvoniga ega bo'lgan.

Olimning "O'zbek adabiyotida ruboiy", "Uvaysiy she'riyati" (1982), "Badiiy so'z shukuhi" (1987), "Zanjirband sher qoshida" (1989), "She'riyat-ruhiy munosabat"(1989), "Abadiyat farzandlari"(1990), "Kamol et kasbkim" (1991), "Tasavvuf va she'riyat" (1991), "G'azal gulshani" (1991), "Xoja Orif Mohitobon" (1996), "Irfon va idrok" (1998) , "Tasavvuf saboqlari" (2000), "Ahmad Yassaviy"

(2001), “Kim nimaga tayanadi?” (2006), “E’tiqod va ijod”(2007), “Navoiyga qaytish” (1-kitob, 2007), “Abdulla Qahhor jasorati” (2007), “Taqdir va tafakkur” (2007), “Meros va mohiyat” (2008), “Ijod iqlimi” (2009), “Navoiyga qaytish” (2-kitob, 2011) kabi mumtoz adabiyot tarixi va zamonaviy adabiyotning muhim masalalariga bag’ishlangan o’ttizga yaqin kitoblari, 300 dan ortiq ilmiy va ilmiy-ommabop maqolalari chop etilgan. 1997 yil olim Xalqaro Ahmad Yassaviy mukofoti bilan taqdirlangan. Ibrohim Haqqul o‘zbek adabiyotida shartli ravishda “70-80 yillar yoshlari” deb atalgan hamda Muhammad Solih, Rauf Parfi, Shavkat Rahmon, Xurshid Davron, Murod Muhammad Do‘st, Emin Usmon, Usmon Azim, Erkin A‘zam, Miraziz A‘zam, Ahmad A‘zam kabi shoir-yozuvchilar davrasining to‘laqonli a‘zosi bo‘lgan, adabiy tanqidchi o‘laroq adabiy jarayon rivojiga katta hissa qo‘shgan, mumtoz adiblar va jadid adabiyoti namoyandalari ijodi bilan bir qatorda zamonaviy she‘riyat vakillari asarlarini ham sinchkovlik bilan o‘rganib borgan. Olimning ayniqsa klassik asarlarni tasavvufiy tadqiq qilish bo‘yicha ilmiy xizmatlari beqiyosdir. Shu o‘rinda uning boshqa ko‘plab asarlari qatori so‘nggi yillarda bosmadan chiqqan 2 jildlik “Navoiyga qaytish” asarini eslash joiz.

Ibrohim Haqqulning ayrim maqola va kitoblari turk, uyg‘ur, ozarbayjon, tojik va rus tillariga o‘girilib, chop etilgan.

O‘tgan asrning 70-yillari oxiri va 80-yillari boshlarida olim tafakkurida boshqa ijodkor do‘stlari qatori milliy o‘zlikni anglash va kommunistik istibdoddan qutilish g‘oyalari kurtak ota boshlaganini kuzatish mumkin. Mafkuraviy ildizlarni qidirish va hurriyatga intilishda aks etgan bu istak turtkisi bilan Ibrohim Haqqul tengdoshlari safida ijtimoiy-siyosiy jabhalarda faollasha boshlagan. Olim qayta qurish yillarida tuzilgan “Birlik” harakati, 1990-yilda tashkil topgan “Erk” demokratik partiyasining faol a‘zolaridan bo‘lgan. Partiya organi bo‘lmish “Erk” gazetasining ilk muharriri ham Ibrohim Haqqul edi. Uning muharrirligida mazkur gazeta adadi 1991-yili 100 ming nusxaga etib, o‘sha davrdagi eng ko‘p tirajli nashrga aylangan. 1992-yili Ibrohim Haqqulga qarshi, safdoshlarining e‘tiroficha, uydirilgan jinoyat ishi qo‘zg‘atilgan, shuning ortidan u gazetadan ketishga majbur bo‘lgan. Olim o‘shandan keyingi 30 yillik hayotini yana ilmga, adabiyotshunoslikka bag‘ishlagan.

Ibrohim Haqqulni taniganlar uning bir idealist ziyoli sifatida umr kechirganiga e‘tibor qaratishadi. Olim o‘z chiqishlaridan birida “Vatan avomlik balosidan forig‘ bo‘lganda qudratli yurtga aylanadi. Vatanda hech kim olomonning nomidan ish yuritmasa va hech kim olomondan tayanch axtarmasa, bu o‘lkaning har go‘shasi ma‘rifat va ma‘naviyat, tafakkur va haqiqat poytaxtiga teng bo‘ladi”, degan edi.

Adabiyotshunos olim, professor Ibrohim Haqqul 2022 yil 28 iyun kuni 73 yoshida vafot etdi.

U Abdulhamid Cho'lon, Xoja Ahmad Yassaviy va boshqa arboblarning asarlarini o'quvchilarga yetkazgan, qolaversa, rus tilidagi ikki jildlik «Istoriya uzbekskoy literatury» kitobining mualliflaridan biri hisoblanadi.

Ibrohim Haqqul millat va Vatan ozodligi g'oyasiga muvofiq keladigan biror asarni topdim deguncha, darhol u haqda xalqning vijdoni va shuuriga xitob qiladigan o'tli maqola yozishga intiladigan olimdir. O'z shogirdlardan birini aytishiga qaraganda bir kun Usmon Nosir she'riyati haqida gap ketdi. "Usmon Nosirning shoh asari qaysi?" – degan masala o'rtaga tashlanib, uning jahonshumul asari bo'lmish "Nil va Rim" she'ri munaqqid va adabiyotshunos olimlar e'tiboridan chetda qolib kelayotgani gapirildi. Men she'rni o'qib berdim. Ajabki, Ibrohim Haqqul tezlikda bu she'rning asl mohiyatini sharhlab, yuksak darajadagi maqola yozdi hamda uni "O'zbekiston adabiyoti va san'ati" gazetasining navbatdagi sonidayoq chop ettirdi.

O'zbek adabiyotshunosligi va adabiy tanqidining rivojiga munosib ulush qo'shib, sermahsul ijod etib, ko'plab monografik tadqiqotlar, ilmiy-tanqidiy asarlar, kitoblar, maqolalar yaratayotgan Ibrohim Haqqulov filologiya fanlari doktori, professor sifatida samarali ijod etgan olimdir. Ibrohim Haqqul axloqan tama'dan yiroq shaxs, zotan u kishi xolis va muxlis bo'lish haqida so'z aytdi. Binobarin, butun umrini xalq va vatan saodatiga, ilm-fan xizmatiga bag'ishlagan olimdir.